

במשנתינו, שחותם גדי היה משמש נסכי צאן, בין גדולים ובין קטנים, בין זכרים ובין נקבות, חוץ משל אילים.

הדא אמרי [למדים אנו] כי נסכי רחל — כנסכי גדי ולא כנסכי איל. שהרי שנינו שאף הנקבות, בין גדולים ובין קטנים, דינם ככבש, חוץ מהאיל.

וטעמא מאי יש חילוק בין רחל לאיל?

משום דכתיב בפרשת נסכים "כבה יעשה לשור האחד, או לאיל האחד, או לשה, בכבשים או בעזים".

"לשור האחד" — למה נאמר? אם ללמדנו שבקר טעון נסכים, הרי כבר נאמר בפרשה זו "והקריב על בן הבקר מנחה".

אלא, מגיד לך הכתוב "לשור האחד" — שלא חילק בין נסכי עגל קטן לנסכי שור גדול, שכולן נסכיהן שווין.

שהיה בדין לדון ולומר אחרת, לולי ריבוי הכתוב.

שהרי בן הצאן טעון נסכים, ובן הבקר טעון נסכים. והיה מקום ללמוד זה מזה:

אם מצאנו שחילק הכתוב בצאן בין נסכי כבש בן שנה לנסכי איל בן שנתיים, אף שבני מין אחד הם, לכך נחלוק גם בבקר בין

טו-א

לו? הרי כבש אחד קרבנו, ודי לו בחותם גדי, ככל מי שמביא קרבן כבש?

ומשנינן: מפני שמלבד נסכי הכבש היה מביא גם לוגו של שמן עמו, למתן בהונות.

ולכך הוצרכו לחותם נוסף, שכנגדו היה מקבל את נסכי הכבש בתוספות לוג שמן לבהונות.

ברם כרבנן [אבל רבנן], החולקים עליו, סוברים שלא היה חותם נפרד למצורע עני, אלא היה מביא חותם גדי עבור נסכי כבשו.

ומשום לוג אחד של שמן שהוצרך להביא למתן בהונות לא התקינו לו חותם בפני עצמו, אלא היה מביא מבייתו.

ומסתפקת הגמרא: נסכי רחל [שהיא כבשה נקבה בת שנתיים] — מה הם?

האם דינה זכר, וכבש זכר בן שנתיים הוא איל, ומביא נסכים מרובים משל כבש בן שנתו. ואף רחל דינה כן.

או דלמא דווקא איל נסכיו כן. אבל רחל דינה ככבשים קטנים, שמביאים נסכים מועטים, וכמו עזים, שאין חילוק ביניהם, ולעולם מביאים נסכי כבש, בין גדולים ובין קטנים.

ופשטינן: מן מה דתנינן [ממה ששנינו]

בעליו ודי בכך.

ובתוספות חדשים על המשניות הביא לתרץ דאין זו תקנה טובה. שהרי אי אפשר לטרוח כל פעם שבאים לקנות נסכים, לכתוב את שם הלוקח. אלא הכינו את כל החותמות מבערב. ובראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם כתב

ביאור נוסף שחשש המשנה מפני הרמאין הוא, שמא יצניע הרמאי את החותם שקנה ויאמר שאבד ממנו ובערב ימצאו מעות יתירים על החותמות ויתנו לו מעותיו, ואחר כך יוציא חותמו ביום אחר ויגבה עמו נסכים — כן פירש הכסף משנה בדעתו.

נכסי עגל לנסכי שור.

תלמוד לומר "כבה יעשה לשור האחד".

מגיד הכתוב שלא חילק בין נסכי עגל לנסכי שור.

וממשיכה הגמרא לדרוש פסוק זה:

"או לאיל" — למה נאמר? אם ללמדנו שאיל טעון נסכים, הלא כבר נאמר "או לאיל תעשה מנחה"!

אלא, שהיה בדין לומר אחרת.

אם מצאנו שחילק הכתוב בנסכי צאן בין נסכי כבש בן שנה לנסכי בן שנתיים, לכך נחלוק גם כן בין נסכי צאן בן שנתיים לנסכי בן שלש, ונאמר שנסכיו יהיו מרובין יותר משל איל.

תלמוד לומר "או לאיל האחד". מלמד שמבן שתי שנים והלאה, לעולם הוא מביא שני עשרונים, כדין האיל.

"או לשה בכבשים" — למה נאמר? אם ללמדנו שכבש טעון נסכים, הלא כבר נאמר "או לזבח לכבש האחד".

אלא שהיה בדין לומר: אם מצאנו שחילק הכתוב בצאן זכר בין נסכי כבש לנסכי איל, לכך נחלוק גם כן בנקבות בין נסכי כבשה לנסכי רחל, ונאמר שנסכיה של רחל יהיו שני עשרונים כנסכי איל.

תלמוד לומר "או לשה בכבשים", לרבות, שאף רחל דין נסכיה הוא ככבש ולא כאיל.

"או בעזים" — למה נאמר? והלא עזים

בכלל כבשים הם, ודין הכבשים כבר השמיענו שטעונים נסכים?

אלא, שהיה בדין לומר: אם מצאנו שחילק הכתוב בצאן בין נסכי כבש בן שנה לנסכי איל בן שנתיים, לכך נחלוק גם כן בין נסכי גדי [הוא עז קטן בן שנתיים] לנסכי תיש [עז גדול], ונאמר שנסכיו יהיו מרובין כשל איל.

תלמוד לומר "או בעזים". הקיש הכתוב קטן שבעזים לגדול שבתישים, מזה זה [קטן שבעזים] נסכיו בשלשת לוגין יין ושמן, אף זה תיש הגדול שבעזים, נסכיו בשלשת לוגין.

שנינו במשנתנו: ושם היו כתוב עליהן [על כל החותמות].

ומקשינן: הגע בעצמך! מה מהני זה שכתוב על החותם שם היום בשבוע, והרי יש לך לחוש שזייג [שיכוון] הרמאי אותו היום בשבוע, ויגבה את החותם. שאם כתוב עליו שלישי בשבת, ונאבד, ומצאו הרמאי הזה, הוא יבוא ויגבנו בשלישי בשבת לשבוע הבא. ומה הועילה תקנה זו למניעת הרמאין?

ומשני: אף שם המשמר שעבד במקדש באותו שבוע היה כתוב עליו.

שהרי עשרים וארבע משמרות היו במקדש, ובכל שבוע היו עובדין משמר אחר. וכיון שרשום שם המשמר ויום השבוע, שוב לא יועיל מה שימתין לשבוע הבא עם חותם זה, שהרי אין משמרו של שבוע זה רשום על החותם של השבוע שעבר.

ומקשינן: הגע בעצמך! אכתי יש לחוש

שזייג [שיכוון] וימתין הרמאי עד שיחזור אותו המשמר בעוד עשרים וארבעה שבועות, ויכון באותו יום בשבוע שרשום על החותם, ויגבה?

ומשנינן: חותמות אלו שם היום בשבוע ושם שבת [איזה מספר שבוע בחודש הוא], ושם חודש היה כתוב עליהן, וגם שם המשמר.

ולכן, אפילו רוצה לזייג [לכוין] את היום — אין מצוי לזייג.

שאינן מצוי שיחזור ויפול אותו המשמר באותו יום ובאותו השבוע בחודש, וכיום החודש כאחת. ולפיכך אין לחוש בכך לרמאין.

הלכה ד מתניתין:

שתי לשכות [חדרים] היו במקדש: אחת קרויה לשכת השאים, ואחת קרויה לשכת הכלים.

לשכת השאים שימשה לצורכי צדקה. ויראי חטא היו נותנים לתוכה מעות בחשאי [בסתור], ועניים בני טובים היו באים לשם, ומתפרנסים מתוכה בחשאי, שלא יתביישו. ומכאן שמה — לשכת חשאים.

לשכת הכלים — כל מי שהוא מתנדב כלי לבדק הבית, זורקו לתוכה.

ואחת לשלשים יום, הנזכרין של הקדש פותחין אותה, וכל כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית לשימוש העבודה במקדש, או

לצורך תיקון הבנין, מניחין ומשארין אותו לבדק הבית.

והשאר, שאין בהם צורך לשימוש בדק הבית, נמכרין. ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית, ששם היו ניתנים מעות בדק הבית.

גמרא:

רבי יעקב בר אידי ורב יצחק בר נחמן הווין פרנסים [היו גבאי צדקה], והווין יחבין [ונתנו] לרבי חמא אבוי [אביו] דרבי יהושעיה דינר ממעות הצדקה שבידם, והוא יחייב ליה לחורנין [והוא היה נותן המעות לאחרים] שהיו עניים.

והיתה החלוקה בצורה כזו כדי שלא יתביישו העניים, שהיו מתביישין לקבל מהגבאי, ולכך היה רבי חמא מקבל המעות מהגבאי ונותן לעניים אלו בסתר.

רבי זכריה חתניה [חתנו] דרבי לוי, היו הכל מליזין ומדברים עליו. דהוו אמרין דלא צריך צדקה והוא נסיב [שהיו אומרים שאינו צריך ליטול צדקה, ונוטל].

מן דדמך, [כשמת] בדקין, ואשכחין [בדקו ומצאו], דהוה מפליג ליה לחורנין [שהיה מחלק המעות לעניים]. והוא לא נהנה מהם כלום, ובחנם ריננו אחריו.

רבי חיננא בר פפא הוה מפליג מצוה⁽⁷³⁾ בליליא [היה נוהג לחלק צדקה בלילה], ומוליכה אצל העניים כדי שלא לביישן.

למצות צדקה.

והמהרש"ם הקשה על קרבן העדה שביאר

73. במתנות כהונה [ויקרא רבה ויש פרשה ג'] מוכיח שסתם "מצוה" בלשון חז"ל, הכונה היא

“נותן”, שאין המצוה תלויה רק בנתינה, אלא בהתבוננות בדרך עשייתה.

ומביאה הגמרא מעשה מרבי יונה, שהיה משכיל ומתבונן באופן נתינת הצדקה.

כיצד היה רבי יונה עושה במצות הצדקה?

כשהיה רבי יונה רואה עני בן טובים שירד מנכסיו, היה אומר לו: בני, שמעתי שירדת מנכסיך וצריך אתה למעות. אך בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר ואתה צריך לקבלה עוד זמן מה, טול עתה מעות ממני בהלוואה, וכשתקבל ירושתך אתה פורע לי.

מן דהוה נסיב, אחרי שהיה לוקח ממנו המעות], הוה אמר ליה רבי חנינא: המעות שהלויית לך — מתנה היא לך, ומכיון שכבר נטלם קודם בהלוואה שוב לא היה בוש ליטול המעות במתנה.

חייא בר אדא היה אומר: אית הוה פבין ביומינון [היו זקנים בימינו] שלא היו נוטלין צדקה כל ימות השנה, ורק מאן דהוה יהיב לן להון [ורק כשהיו נותנים להם צדקה] מבין ריש שתא לצומא רבא [בין ראש השנה ליום צום כיפור] הון נסבין [היו נוטלים].

ליתן צדקה. והביא דעת מהר"י צמח, והוכיח ממסקנת הירושלמי שהצדקה מועילה בו למרות שהוא זמן דין, ואפשר שגם האר"י ז"ל מודה שצדקה בסתר מותרת בלילה.

[וכתב החיד"א בפירושו לאדר"ג שאם העני פושט את ידו בלילה יש מצוה ליתן לו, ואפשר שבכך לא דיבר האר"י.

חד זמן פגע ביה רבהון דרוחייא [פעם אחת, בהליכתו בלילה לחלק צדקה פגע בו שר השדים].

אמר ליה לרבי חנינא: וכי לא כן אלפן [למדתנו] רבי: "לא תסיג גבול רעך"! ? ובלילה ניתן רשות לשדים ולרוחות לשוטט, ולא לבני אדם. ונמצא אתה משיג גבול השדים.

אמר ליה רבי חנינא: ולא כן כתיב "מתן בסתר יכפה אף". ואני, שעוסק בלילות במתן בסתר, אין לך רשות להזיק לי, שמתן בסתר בכוחו לכפות המזיקין.

כיון ששמע שר השדים כן, הוה מסתפי מיניה [ירא ממנו שלא יכפהו], וערק מן קומיו [וברח מלפניו].

כתיב בתהילים [פרק מא]: "אשרי משכיל אל דל. ביום רעה ימלטהו ה'".

אמר רבי יונה: "אשרי נותן לדל" אין כתיב כאן. אלא "אשרי משכיל אל דל".

אין הכתוב מדבר אלא בזה שהוא מסתכל ומתבונן ומשכיל במצוה של נתינת הצדקה היאך לעשותה בלא שיתבייש העני.

ולכן נקט הכתוב לשון "משכיל" ולא

שאין לאדם רשות לצאת בלילה משום השגת גבול של הרוחות, שאם כן, העיקר חסר מן הספר, שהיה צריך לומר שרבי חזונא בר פא יצא בלילה ולכן ביאר המהרש"ם [חלק ב' סימן מ"ג] שהצדקה מצלת מן המיתה, ולכן אין לעשותה בלילה בגלוי אלא רק בסתר.

והברכי יוסף [או"ח ר"ה] הביא את דעת גורי האר"י שהלילה הוא זמן דין ולכן אינו זמן

אבל מן בתר בן [מכאן ואילך] לא הוון נסבין [לא היו נוטלים צדקה] עד ראש השנה של השנה הבאה.

אמרין: [אמרו:] דשתן גבן [פרנסת שנה זו בידינו], שכבר נגזר עלינו ביום הכיפורים קיצבת מזונינו לכל השנה, ואין לנו ליטול צדקה. ורק בין ראש השנה ליום כיפור, שעדיין לא נחתם דינם במרום, היו מסכימים ליטול מן הצדקה [לפי תקלין חדתין].

נחמיה איש שיחין. פגע בו ירושלמי אחד עני.

אמר ליה לנחמיה: זכה עמי [עשה עמי צדקה] והבא לי לאכול חרא תרנגולא.

אמר ליה נחמיה: הא לך טומיתא, זייל זבין קופד [הא לך מטבע זו וקנה לך בשר שור], ואין אתה צריך לאכול דווקא בשר תרנגולת שהוא מאכל עשירים.

הלך עני זה וקנה בשר שור, ואכיל, ומת. לפי שאיסטניס היה ולא היה נאה לו אלא בשר עוף ולא בשר בהמה.

וכשראה נחמיה שמת אותו עני, היה צווח ואומר: בואו וספרו להרוגו של נחמיה, שאילו נתן לו בשר תרנגולת כהרגלו היה חי.

נחום איש גם זו היה מוליך דורון [משא ג' חמורים טעונים מאכל ומשתה ומגדים [תענית דף כא א] לבית חמיו.

ובדרכו פגע בו מוכה שחין אחד, ואמר ליה: זכה עמי ממה דאית גבך, [הבא לי לאכול מהמאכלים שעמך].

אמר ליה נחום איש גם זו: מיהזור [כשאחזור מלפרוק משא החמור אתן לך

דברי מאכל, ולא רצה להתעכב עתה, משום כבוד חמיו].

הלך וחזר, ואשכחיה בחזירתו לזה העני דמית.

והוה אמר לקיבליה [היה נחום איש גם זו אומר לעצמו]:

עינייא דחמינדך ולא יסבון לך — יסתמיון. עינים שראו אותך ולא נתנו לך צדקה תיכף כשביקשת — יהיו סומין.

ידיה דלא פשטן מיתן לך — יתקטעון. ידיים שלא פשטו עצמן ליתן לך צדקה — יתקטעו.

רגלייא דלא רהטן למיתן לך — יתברון. רגליים שלא היו רצין ליתן לך צדקה — ישברו.

ומטתיה בן, ואכן עלתה לו כך, שנסתמו עיניו, ונקטעו ידיו ורגליו.

סליק לגביה [עלה אצלן] רבי עקיבא לבקרו.

אמר ליה רבי עקיבא: אי לי [אוי לי] שאני רואה אותך בכך ביסורין אלו.

אמר ליה נחום איש גם זו: אי לי שאין אני רואה אותך בכך.

אמר לח רבי עקיבא: מזה את מקללני שאף לי יקרה כך.

אמר ליה נחום איש גם זו: ומה את [ולמה אתה] מבעט ביסורין, באומרך אוי לי שאני רואה אותך בכך.

רבי הושעיא רבה, הוה רבה דבריה חד סגי

חשוב הוא לא היה רבי אליעזר בן יעקב יושב למטה ממנו].

ואכן, מחמת כן, עבדין ליה אינשי פרנסה דאיקר [עשו לו פרנסה ונתנו לו צדקה בדרך כבוד].

אמר לון [אמר להם] הסומא: מהו הכין [מה ראייתם לכבדני כל כך]?

אמרין ליה אנשי המקום: ראינו את רבי אליעזר בן יעקב דיתב בבית המדרש לרע מינד [מתחתין], והבנו מתוך כך כי אדם חשוב אתה שראוי לכבודך.

כיון ששמע הסומא שכך נהג בו רבי אליעזר בן יעקב, צלוי עלוי הדא צלותא [התפלל על רבי אליעזר בן יעקב תפלה זו]:

אתה גמלתה חסד למאן דמתחמי ולא חמי [לנראה ואינו רואה]. דין דחמי ולא מתחמי [זה הרואה ואינו נראה] יגמול יתך [אתך] חסד.

רבי חמא בר חנינא ורבי הושעיה, הו מטיילין באילין כנישתא דלוד, [היו מטיילים בבתי כנסיות שבלוד].

אמר רבי חמא בר חנינא לרבי הושעיה: כמה ממון שיקעו אבותי כאן, שהם בנו בתי כנסיות אלו מממונם.

אמר ליה רבי הושעיה: כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן?!

וכי לא הוה אית בני נש דילעון באוריתא [וכי לא היו בני אדם שהיו לומדים תורה], והיה עדיף להחזיק עניים בני תורה בממון זה יותר מאשר ליתנם לבנין בית הכנסת.

נהורא [היה רבו של אחד מבניו סומא], והיה יליף אכיל עימיה בכל יום [והיה רבי הושעיה רבה למוד ורגיל לאכול עמו על שולחנו כל יום].

חד זמן הוה ליה אורחין ולא מטא מיכול עימיה [פעם אחת היו אצלו אורחים ולא בא לאכול עם הסומא].

ברמשא סליק לגביה [בערב עלה רבי הושעיה אצל הסומא] ואמר ליה רבי הושעיה: לא יבעים מרי עלי שלא באתי אליך לאכול, בנין דהוה לי אורחין יומא דין [משום שהיו אורחים אצלי היום], ולא רציתי לבא עמם אליך, דאמרית, דלא ליבזוי ביקרא דמרי יומא דין [כי חששתי שמא לא ינהגו כך כבוד]. בנין בן לא אכלית עם מרי יומא דין. [ומשום כן לא אכלתי עמך היום].

אמר ליה הסומא: כיון שאתה פייסתה אותי, למאן דמתחמי ולא חמי [למי שנראה ואינו רואה]. לפיכך דין דחמי ולא מתחמיים [זה הרואה ואינו נראה, כלומר, הקדוש ברוך הוא] יקבל פיוסך, ויגמלך טוב על כך.

אמר ליה רבי הושעיה רבה: הדא מנא לך [מנין למדת לברך בלשון זו]?

אמר ליה: ממעשה שהיה ברבי אליעזר בן יעקב למדתי דבר זה.

דרכי אליעזר בן יעקב עאל חד דפגי נהורא לקרתיה [נכנס סומא לעירו].

יתב ליה רבי אליעזר בן יעקב לרע מיניה [ישב רבי אליעזר בן יעקב למטה ממנו], כדי דימרון אינשי דאילולי דהוה האי בר נשא רבא לא יתב ליה רבי אליעזר בן יעקב לרע מיניה [שיאמרו האנשים אילולי שאדם